

obs dalton

de Uitkijck

leer wie jij kunt zijn

Beleid (hoog) begaafdheid op de Uitkijck

- CONCEPT mei 2019 -

1. Visie

'Samen leren met plezier!' Dat is de kern van openbare Daltonschool de Uitkijck:

SAMEN samen spelen en leren in wisselende groepjes,
LEREN leren binnen een duidelijke structuur met individuele aandacht en
PLEZIER plezier hebben in het leren zelfverantwoordelijk te worden

Wij leven samen in een maatschappij die ingewikkeld in elkaar zit en uiterst veelzijdig is. Wij zijn er verantwoordelijk voor dat we onze leerlingen goed voorbereiden, zodat zij straks hun weg kunnen vinden in de veelheid van mogelijkheden, zij zich als mens kunnen ontplooiën en zich in die maatschappij een eigen plaats kunnen verwerven.

We willen leerlingen leren kiezen, waarbij ze rekening houden met alle positieve en negatieve zaken en met respect omgaan met de overtuiging van anderen. Wij zijn samen op weg naar een betere toekomst en bouwen samen aan een wereld waarin wederzijdse verdraagzaamheid en respect beter tot ontwikkeling kunnen komen. Een eerste logische stap hiertoe is de leerlingen naar een school te sturen waar alle geloven, levensovertuigingen en culturen elkaar ontmoeten en waar uit die ontmoeting van en over elkaar wordt geleerd. We leren de leerlingen respect te hebben voor elkaars verschillen. Op onze school is ieder kind welkom!

Binnen de Uitkijck zien we grote verschillen in talenten tussen leerlingen. Zo zijn er leerlingen met uitzonderlijke muzikale talenten, sociale talenten, sporttalenten en leerlingen met cognitieve talenten. We trekken samen met de ouders op om te kijken wat er nodig is om alle talenten uit alle leerlingen te halen.

Om kinderen goed voor te bereiden op een eigen plek in onze complexe samenleving, kiezen wij als Daltonschool ervoor om veel samen te werken. Dit gebeurt in groepen die wisselen van samenstelling. In de middagen met wereldoriënterende vakken, werken we met de methode Leskracht vanuit onderzoeksvragen. Vanaf groep 6 is dit groepsdoorbroken. De leerpiramide van Bales geeft een duidelijk beeld van hoe wij leren en hoe we leren het beste kunnen faciliteren.

Op de Uitkijck zijn we trots op de ontwikkelingen die we al met elkaar in gang hebben mogen

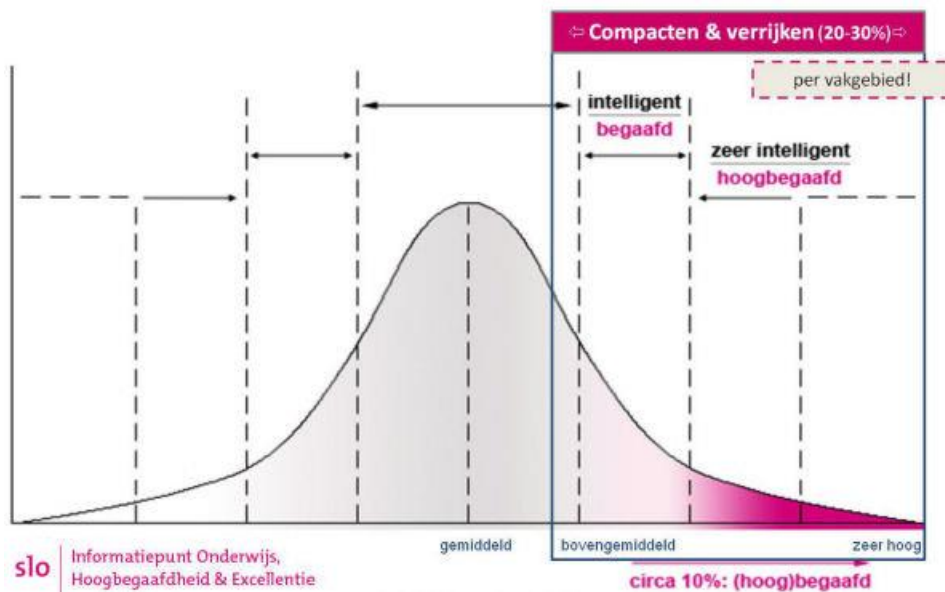
zetten. De komende jaren ligt de nadruk op het verder uitbouwen van het gepersonaliseerd leren waarbij elke leerling de instructie volgt op het niveau wat bij hem of haar past. Daarnaast willen we dat elke leerling nog meer eigenaar wordt van zijn of haar eigen leerproces door zelf aan te geven wat het wil leren binnen de vaststaande leerlijn. Daarom starten wij in augustus 2019 met het werken met portfolio's, zodat de leerling, de leerkracht en de ouders kunnen zien welke doelen zijn behaald en welke staan gepland voor de komende periode. Door de inzet van portfolio's verandert de rol van de leerkracht van vooral docerend naar meer coachend en begeleidend, waarbij de leerkracht nog meer in beeld krijgt wat de onderwijsbehoeften van een individuele leerling zijn. De leerling leert om zijn eigen leervorderingen aan de hand van het portfolio te bespreken en te evalueren met zijn ouders in het portfoliogesprek.

2. Doelgroep van dit beleidsdocument

Er is geen eenduidige wetenschappelijke definitie van (hoog)begaafdheid. Toch bieden de diverse theorieën en modellen relevante aanknopingspunten voor een werkdefinitie die bruikbaar is voor de onderwijspraktijk.

Op openbare Daltonschool de Uitkijck sluiten wij aan bij de werkdefinitie die het Informatiepunt Onderwijs, Hoogbegaafdheid en Excellentie hanteert:

- (Hoog)begaafde leerlingen beschikken over een in aanleg aanwezig **potentieel** om tot uitzonderlijke prestaties te komen, behorend bij de beste 10%, op een of meerdere begaafdheidsgebieden
- De ontwikkeling van talent is een langdurig en **dynamisch proces**. Zowel persoonlijkheidseigenschappen als de interactie met de omgeving zijn medebepalend voor de mate waarin het aanwezige potentieel tot zijn recht komt
- Een (hoog)begaafde leerling beschikt over een hoge intelligentie in combinatie met een **creatief denkvermogen**.
- Daarnaast is er sprake van een **intrinsieke motivatie** (doorzettingsvermogen) om een taak te volbrengen wat zich onder andere uit in een sterke gedrevenheid wanneer iets hun interesse heeft.
- (Hoog)begaafdheid is **domeinspecifiek**.
- (Hoog)begaafdheid is geen eendimensionaal begrip dat is uit te drukken in een criterium als een IQ "score" > 130. Een hoge score is wel een sterke indicatie van een hoge intelligentie, maar een lagere score sluit dit niet uit. (Hoog)begaafdheid omvat in ieder geval meer dan een hoge intelligentie en intelligentie omvat meer dan een IQ test meet.
- Op een gemiddelde populatie heeft **10%** van de leerlingen kenmerken die kunnen duiden op (hoog)begaafdheid, waaronder indicaties die duiden op een hoge intelligentie.

Verdeling van de IQ-scores ten opzichte van de gemiddelde IQ-score van 100 valt ca 68% van de gemiddelde schoolpopulatie binnen een normaal IQ-bereik van 85-115 (=maximaal 1 standaardafwijking vanaf het gemiddelde). Binnen de ca 16% die hierboven scoort, laat ongeveer 10% van de leerlingen- naast een hoge intelligentiescore- ook specifieke kenmerken zien die duiden op (hoog)begaafdheid, o.a. creërend denkvermogen en een sterke intrinsieke motivatie.

Wij richten ons in dit beleidsdocument op alle (hoog) begaafde leerlingen die aanpassingen in het onderwijs nodig hebben om tot hun potentieel te komen. Wij gaan er van uit dat dit 10 tot 12 % bedraagt van de gemiddelde schoolpopulatie.

3. Signalering

Bij de signalering van kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong en meer en hoogbegaafde leerlingen speelt de inbreng van ouders een grote rol. Wij stellen het daarom erg op prijs wanneer ouders hun inzicht hierover delen op school. Hiervoor is ruimte in de intredevragenlijst en in de oudergesprekken.

We hebben nog geen signaleringsinstrument gekozen. Op de Uitkijck hebben we vragenlijsten voor ouders en leerkrachten die voor signalering gebruikt worden. Daarnaast zijn er twee goede signaleringsinstrumenten op de markt:

- Het Sidi 3 protocol, een gestructureerd signalerings- en diagnoseprotocol voor alle kinderen van groep 1 t/m 8. Uitgangspunt is dat er een onderscheid

wordt gemaakt tussen de signaleringsfase, de diagnosefase en het plan van aanpak.

Bij signalering en diagnose van een hoge begaafdheid wordt verder gekeken dan alleen een hoog IQ. In Sidi 3 wordt inzicht gegeven in de diverse aspecten, persoonlijkheidskenmerken en intelligenties van kinderen, waarbij ook de rol van creativiteit in het handelen en in de prestaties wordt meegerekend.

- DHH: Het Digitaal handelingsprotocol begaafdheid (DHH) biedt u met de modules quickscan, signalering, diagnose, leerlingbegeleiding en evaluatie een complete online toolkit voor het herkennen en begeleiden van begaafde leerlingen in groep 1 tot en met groep 8. Het protocol is zo opgebouwd dat na het proces van signalering en diagnostiek iedere leerkracht zelfstandig hoogbegaafde leerlingen kan begeleiden. DHH bestaat uit de modules quickscan, signalering, diagnose, leerlingbegeleiding en evaluatie. Elke module helpt u een volgende fase in het proces van leerlingbegeleiding zo goed mogelijk vorm te geven. Daarbij kunt u gebruik maken van concrete tips en handvatten.

4. Peergroup vanaf augustus 2019

Voor leerlingen met uitzonderlijke cognitieve talenten hebben we een peergroup, waarin leerlingen van groep 4 tot en met 8 met talenten op cognitief niveau samen komen. Zij krijgen twee keer in de week in hun peergroup les van een van de twee in hoogbegaafdheid gespecialiseerde leerkrachten; de overige tijd werken zij in hun reguliere groep.

In de peergroup wordt gewerkt aan psycho-educatie over (hoog) begaafdheid en de werking van de hersenen, filosofieën en aan opdrachten die een beroep doen op hoger denken, in projectvorm. De uitwerking van deze opdrachten zal deels ook in de eigen jaargroep plaatsvinden. Tijdens de peergroupmomenten zal de peergroupleerkracht leerlingen begeleiden bij hun leervragen en hen helpen reflecteren op inzet, leervorderingen, het proces en de inhoud.

Tijdens de uitwerking van deze opdrachten in de eigen jaargroep wordt de leerling begeleid door de eigen leerkracht. De eigen leerkracht kan bij vragen een beroep doen op de peergroupleerkrachten, die een vast onderdeel uitmaken van het team van leerkrachten. Overdracht tussen de eigen leerkracht en de peergroupleerkrachten over de inhoud van de opdracht gaat via het leerlingportfolio. Alle overdracht is voor de leerling transparant. Het eigenaarschap voor het leerproces ligt bij de leerling.

Voor elke leerling in de peergroup wordt een ontwikkelingsperspectief opgesteld waarin specifieke doelen staan beschreven aan de hand van de stimulerende en belemmerende factoren van de leerling. De leerling krijgt een eigen portfolio waarin bewijzen worden verzameld voor het behalen van de gestelde doelen. Doel van het portfolio is verantwoordelijkheid bij de leerling waardoor de leerling weet waar zijn sterke punten en ontwikkelmogelijkheden liggen. Bij afloop van een periode wordt geëvalueerd welke doelen en competenties uit het portfolio zijn behaald. Tegelijkertijd kunnen leerlingen aan de hand van hun portfolio met hun leerkracht doelen stellen waaraan zij de komende periode willen gaan werken. De periodes lopen van vakantie tot vakantie. Na een toetsmoment in januari en juni wordt het ontwikkelingsperspectief geëvalueerd en bijgesteld. In deze evaluatie worden zowel de ouders als de leerling betrokken.

De leerkrachten van de peergroup worden begeleid door een specialist begaafdheid met veel ervaring in lesgeven in het basisonderwijs. De begeleiding is van coachende vorm en bestaat uit lesobservaties, nabespreking met gerichte feedback op leerkrachtvaardigheden en praktische tips en materialen voor gebruik in de peergroup.

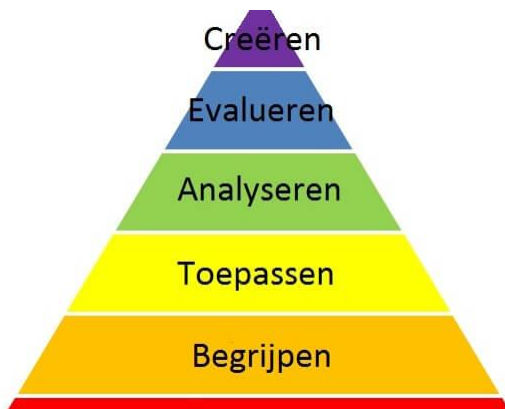
Daarnaast observeert deze begeleider de leerlingen in de peergroup op het gebied van welbevinden en leerhouding met als doel alle leerlingen naar hun potentie te leren presteren.

5. Compacten, verrijken en vervroegde doorstroming

Voor de gemiddelde basisschoolleerling is het inoefenen van leerstof een belangrijke activiteit die veel van de onderwijstijd in beslag neemt. Voor de (hoog) begaafde leerling is inoefenen niet nodig en zelfs demotiverend. Daarom werken wij bij deze leerlingen aan de hand van een diagnostisch onderzoek in een systeem van vooraf toetsen bij rekenen en spelling. Voorafgaand aan ieder blok of hoofdstuk van rekenen en spelling maken de leerlingen eerst een instaptoets om te bepalen welke leerstof nieuw is en welke al wordt beheerst. Alleen van de nieuwe stof volgen de leerlingen de instructies en maken zij (een deel van de) oefenstof. De tijd die hiermee vrij wordt gemaakt besteden (hoog) begaafde leerlingen aan werken uit de levelbox en samenwerkingsopdrachten van een hogere denkorde in projectvorm die zijn uitgezet in de peergroup.

De projecten worden geselecteerd op de hogere denkvaardigheden volgens de taxonomie van Bloom evalueren, analyseren en creëren. Deze hogere orde denkvaardigheden:

- stimuleren o.a. om verder en kritisch na te denken
- stimuleren o.a. het probleemoplossend denkvermogen
- stimuleren o.a. om zelfstandig op zoek te gaan naar informatie
- ontlokken discussies

taxonomie van Bloom

Naast de verrijking in projecten kan er ook verdieping op individueel niveau plaatsvinden. Wanneer een leerling op 1 gebied uitblinkt wordt ervoor gekozen om deze leerling op dat vakgebied uit te dagen d.m.v materialen uit de levelbox in de eigen klas.

- *Bij rekenen somplex / kien / rekentijgers*
- *Bij taal verdiepingslessen van Ajodidakt*
- *Bij technisch lezen de informatieve boeken en verwerkingen*
- *Bij begrijpend lezen wordt een tekstniveau hoger aangeboden binnen de methode nieuwsbegrip.*

Het kan dus zo zijn dat een kind verdieping krijgt op alle vakgebieden, maar het kan ook zo zijn dat een kind op 1 vakgebied verdieping krijgt.

Het verrijkingswerk wordt net als het gewone werk nagekeken en beoordeeld. Dit kan d.m.v. een cijfer, of geschreven feedback.

Verrijking wordt op de Uitkijck gezien als vast onderdeel van het programma. Het mag niet zo zijn dat eerst al het andere werk af moet zijn alvorens het kind aan de verrijkingstaken mag beginnen. Door te compacten in het reguliere werk komt tijd vrij om de verrijkingstaken te maken. De verrijkingstaken zijn verplichte taken en vallen binnen de weektaak.

Bij sommige leerlingen zullen deze aanpassingen niet voldoende positief effect hebben op de leerresultaten en het welbevinden. Daarom is het van belang dat we

elkaar als school, ouders en leerlingen daarop blijven bevragen. Onderwerpen die in dat gesprek aan bod komen zijn:

- De didactische noodzaak.
- De capaciteiten van de leerling.
- Het sociaal functioneren van de leerling.
- Het zelfbeeld. Hoogbegaafden hebben meer kans om een scheef zelfbeeld te ontwikkelen.
- Werk- en leerstrategieën.
- Leer- en/of persoonlijkheidsstoornis.
- Grenzen van de school.
- Mogelijkheden om de leerling en de leerkracht te begeleiden.
- Pedagogisch klimaat van de ontvangende groep.
- De visie van alle betrokkenen: leerling, ouders, leerkracht en intern begeleider.

Wanneer het in de optiek van school, ouders en de leerling wenselijk is kan een leerling ook versnellen, wat zal leiden tot vervroegd uitstromen.

Uiteraard zijn wij als basisschool gebonden aan een aantal regels. Daarom zal de school, wanneer de wens tot versnellen en vervroegd uitstromen helder wordt, advies inwinnen bij het samenwerkingsverband zodat de onderwijsconsulent van het samenwerkingsverband het proces kan monitoren en indien nodig kan verantwoorden bij de onderwijsinspectie en de leerplichtambtenaar.

Een voorbeeld van compacten op de Uitkijck

Op dit moment werken wij op onze Daltonschool nog met een leerstofjaarklassensysteem. Onze ambitie, en die van de stichting STEV, is om in de komende vijf jaar het onderwijs steeds meer te personaliseren. Dit geeft leerlingen in de huidige fase de mogelijkheid om bij de hoofdvakken spelling en rekenen op eigen ontwikkelingslijn door te groeien, zonder te wachten op de jaargroep. In groep 6 is een groepje leerlingen op dit moment zodanig versneld bij rekenen en spelling dat zij naar verwachting bij aankomst in leerjaar 8 klaar zijn met de rekenstof van de basisschool. Zij zullen in leerjaar 8 aan aanvankelijke wiskunde beginnen, naast een klein onderhoudsprogramma van basisbewerkingen. Bij spelling breiden zij hun kennis uit door creatieve en uitdagende spellingsopdrachten die een beroep doen op de toepassing van opgedane kennis, in plaats van het inoefenen van regels en strategieën.

6. Bijzondere leerlingenzorg

Bij de aandacht voor (hoog)begaafden gaat veel zorg naar het begeleiden van onderpresteerders en leerlingen die sociaal minder vaardig zijn. Wij zullen in deze begeleiding nauw contact houden met de ouders.

Onderpresteerders hebben meestal op veel fronten tegelijk hulp nodig, terwijl de leerkracht maar één ding tegelijk kan. Bij het begeleiden van onderpresteerders zullen wij ons eerst richten op het verbeteren van werk- en leerstrategieën omdat dit vaak het eerst rendement laat zien. Omdat de leerstof te makkelijk was, hebben de onderpresteerders vaak geen echte strategie ontwikkeld die ze bij moeilijke taken kunnen inzetten. Meestal maakten ze de opdracht met hun eigen kennis en ervaring, niet door een goede taakaanpak. Doordat deze strategieën vooruitgaan, gaat de leerling beter presteren op onderdelen die hij eerst lastig vond. Dit heeft een positieve uitwerking op zijn competentiebeleving.

Bij onderpresteerders en leerlingen die sociaal minder vaardig zijn is het vooral belangrijk dat ze eigenaar van het probleem worden, alleen dan zal de begeleiding effect hebben. Daarom hechten wij op De Uitkijck veel belang aan de inzet van het persoonlijk portfolio.

Als de begeleiding door de eigen leerkracht en de peergroup leerkracht onvoldoende resultaat oplevert zullen wij met de ouders op zoek gaan naar mogelijkheden voor een traject van persoonlijke coaching en begeleiding van deze leerlingen.

7. Lijst plusmaterialen

Dit is een voorbeeld, aan inventarisatie en mogelijke vervanging van materialen wordt nog gewerkt

Vakgebied	Groep	Materiaal
Rekenen	3 t/m 8	Kies & rekenen werkblokken. Voor elke groep 1 werkblok.
Rekenen	2 t/m 8	Plustaak rekenen voorbeeldbladen.
Rekenen	1 t/m 4	De breintrein eureka deel 1, 2 en 3.
Rekenen	6 en 8	Kien werkmap voor beide groepen.
Rekenen	3 t/m 8	Bolleboos, doordenkertjes.
Rekenen	4 en 5	Bolleboos, getallen in de maak.
Rekenen	8 t/m 8	Bolleboos, groot problemenboek.
Rekenen	7 en 8	Bolleboos, de reis om de wereld in 80 dagen.
Rekenen	3 t/m 8	Plustaak werkboeken
Rekenen	8	Het grote rekenboek op weg naar wiskunde
Rekenen	Groep 6	Rekentijgers boek A en B
Rekenen	8	Kien tipboek
Thematisch	5 en 6	Topklassers, blik op bouwen.
Thematisch	5 en 6	Topklassers, van beeld & geluid tot film.
Thematisch	7 en 8	Topklassers, biologie deel 5
Thematisch	7 en 8	Topklassers, sterrenkunde.
Taal	6 t/m 8	Sterrenwerk, (w)onderwater.
Taal	6 t/m 8	Sterrenwerk, de ruimte in
Taal	7 en 8	Plustaak werkboeken
Begrijpend lezen	6 t/m 8	Plustaak werkboeken
Thematisch	6 t/m 8	Werkgids dieren.
Informatieve plusboeken	1 en 2	Serie help de natuur & milieu
Informatieve plusboeken	3 en 4	Serie weerkverkenner

<i>Informatieve plusboeken</i>	<i>5 en 6</i>	<i>Serie wetenswaardigheden</i>
<i>Informatieve plusboeken</i>	<i>7 en 8</i>	<i>Aardschatten + verwerkingsmateriaal</i>
<i>Informatieve plusboeken</i>	<i>5 t/m 8</i>	<i>Serie sterren! Natuur & wetenschap</i>

De slimme kleuterkist met spellen voor groep 1 en 2 (ook in te zetten voor groep 3 en 4) met uitdagende spellen:

- *Set junior*   * *Max*
- *Katamino*   * *Logo*
- *Dino's*   * *tomtect*
- *Kiekeboe*   * *topple tree*
- *Camelot*   * *colour code*
- *Castle logix*   * *Roosterdieren (2 werkboeken)*
- *Concentra*

7. Planning en evaluatie

2016-2017	Peergroup onder leiding van specialist begaafdheid. Spelling, rekenen, lezen en begrijpend lezen in de peergroup. Aandacht voor <i>leren leren</i> . Nadeel: Weinig tijd voor creatieve opdrachten die een beroep doen op hoger denken. Niet toegekomen aan werken met portfolio's.	May Nellen Linda, Wilma, Marina
2017-2018	Peergroup onder leiding van specialist begaafdheid. Spelling, rekenen, lezen en begrijpend lezen in de peergroup. Aandacht voor <i>leren leren</i> . Nadeel: Weinig tijd voor creatieve opdrachten die een beroep doen op hoger denken. Niet toegekomen aan werken met portfolio's.	May Nellen en team
2018-2019	Peergroup onder leiding van specialist begaafdheid. Twee ochtenden in de week. Veel aandacht voor creatieve opdrachten die een beroep doen op hoger denken. Psycho-educatie over hoogbegaafdheid en de werking van de hersenen. Aandacht voor werk- en leerstrategieën. In de eigen groep compacten en verrijken van de basisstof en werken met de levelbox. Nadeel: Peergroup is groot en er is geen ruimte voor leerlingen uit de groepen 3 (tweede helft) en 4. Niet toegekomen aan werken met portfolio's. Ambitie: Peergroup aanbod en werken met potfolio's integreren in het gehele onderwijs van De Uitkijck.	May Nellen en team
Februari 2019	Oprichting werkgroep HB	Daphne, Connie, Marjolein, Evelien, Diane Marion
Maart 2019	Start opleiding HB van Novilo door alle leden van de werkgroep Start schrijven beleidsstuk HB Keuze voor signalering en diagnostisering 2 leerkrachten zullen zich in 2019-2020 verder specialiseren op het gebied van hoogbegaafdheid met de vervolgopleiding van Novilo.	Wergroep Marion
April 2019	Scholing van het gehele team door May Nellen, specialist begaafdheid Afronden concept beleidsstuk HB + delen met team	May Nellen
April	<i>Contact met Corderius voor huidige groep 7 leerlingen (groep 8 2019-2020)</i>	Marion

	<i>Corderius zit vol voor schooljaar 2019-2020. Op de vraag hoe vroeg we moeten aanmelden voor 2020-2021 werd nog geen antwoord gegeven.</i>	
April 2019	Inventariseren lesmateriaal HB leerlingen (o.a. levelboxen, Sikkepit, Somplex, somplextra)	Marjolein en Evelien (met team)
15 april	Werkgroep HB directies overleg met HB specialist STEV	Daphne
13 mei 2019	Presenteren concept beleidsstuk HB aan ouders peergroup. Samenstelling werkgroepje 'afscheid peergroup in huidige vorm'.	Daphne en Marion
Mei 2019	<i>Contact met VO scholen over mogelijkheden aanbod voor basisschool leerlingen bovenbouw: HB verrijking en VMBO praktijklessen op De Uitkijck. – met oog op de toekomst</i>	Connie
Mei 2019	Lesmateriaal HB aanpassen en updaten voor juist gebruik.	
21 mei 2019	Studiedag: concept beleidsstuk HB + inbreng ouders met het team passend maken voor de Uitkijck.	D, M, werkgroep + team
21 mei 2019	Vorbereiden start portfolio's peergroupleerlingen	team
Juni 2019	<i>Start met portfolio's peergroup leerlingen</i>	werkgroep
Juni 2019	Opstellen enquête ter evaluatie van het beleidsstuk HB Clustering maken HB leerlingen voor verschillende peergroups 2019-2020	Werkgroep + team
Juli 2019	Afscheid van de peergroup in huidige vorm	Ouders, leerlingen en May
Juli 2019	Beleidsstuk HB is klaar voor gebruik en gepresenteerd aan alle ouders.	
Augustus 2019	Inhoudelijke planning start peergroup	
September 2019	Start peergroup	
Oktober 2019	Tussenevaluatie HB beleidsplan ouders, leerkrachten en leerlingen in de vorm van een enquête	
Juni 2020	Evaluatie eerste jaar HB beleidsplan ouders, leerkrachten en leerlingen in de vorm van een enquête	

obs dalton

de Uitkijck

leer wie jij kunt zijn

Achtergrond informatie voor leerkrachten bij Beleid (hoog) begaafdheid op de Uitkijck

1. Kenmerken hoogbegaafdheid

Hoogbegaafdheid is de aanleg om tot uitzonderlijke prestaties te komen. Hoogbegaafdheid is dus meer dan intelligentie, want dat is slechts de score uit een intelligentieonderzoek. Bij hoogbegaafden is sprake van een IQ boven de 130, dit is het geval bij circa 2,5% van de mensen.

Naast een hoge intelligentie spelen ook persoonlijkheidsfactoren een rol, zoals creativiteit en doorzettingsvermogen. De sociale omgeving heeft een grote invloed op de ontwikkeling van de hoogbegaafde, zowel in positief als in negatief opzicht. De drie belangrijkste sociale omgevingen zijn school, ontwikkelingsgelijken en het gezin.

Als het gaat om kenmerken van hoogbegaafden, dan is er onderscheid tussen leervermogen en gedrag.

Kenmerken met betrekking tot het leervermogen zijn:

- Hoge intelligentie
- Snel van begrip
- Grote algemene interesses
- Taalvaardig
- Hoog leertempo, grote denk- en leerstappen
- Verworven kennis goed toepassen
- Goed geheugen
- Doorvrager en waarnemer
- Groot analytisch inzicht en probleemoplossend vermogen
- Creativiteit en originaliteit
- Denkt buiten reguliere kaders
- Gedrag

Kenmerken met betrekking tot het gedrag zijn:

- Geestelijk vroegrijp (of wekken de indruk daarvan)
- Sterk rechtvaardigheidsgevoel
- Perfectionistische instelling
- In staat tot zelfreflectie
- Zoekt ontwikkelingsgelijken in oudere kinderen
- Accepteert regels en tradities niet klakkeloos, maar bevraagt ze
- Grote behoefte aan autonomie

Hoogbegaafden vertonen uitzonderlijk gedrag of hebben de potentie om dit te doen op een van de volgende gebieden:

- Algemeen intellectueel vermogen
- Specifiek academische aanleg

- Creatief denken
- Leiderschapstalent
- Visuele of uitvoerende kunsten

2. Intelligentie

De Amerikaanse onderzoeker Robert Sternberg onderscheidt drie aspecten van intelligentie:

- De analytische vaardigheden, de schoolvakken.
- De creatieve vaardigheden, de intrinsieke motivatie, flexibiliteit bij het verwerken van een problemen, ongewone oplossingen bedenken en nieuwe verbanden leggen.
- De praktische vaardigheden, het denken op gang brengen, inzicht in zwakke en sterke kanten van jezelf en anderen, samenwerken en effectief werken.

Om succesvol intelligent te zijn, moeten die vermogens alle drie gebruikt worden. Het is goed als hoogbegaafden zich bewust zijn van de sterke en zwakke punten, want dan kunnen ze de sterke kanten inzetten en de zwakke kanten ontwikkelen.

Hoogbegaafden denken en leren anders. Daar willen wij in onderwijs op aansluiten. Er zijn vijf manieren van denken die kenmerkend zijn voor hoogbegaafden:

- Topdown thinking: denken vanuit het grote geheel.
- Deep level learning: veel meer de diepte ingaan.
- Lateral thinking: problemen creatief benaderen en vanuit verschillende kanten oplossen.
- Visual thinking: beelddenken.
- Caring thinking: veel meer denken vanuit het hart en de persoonlijkheid.

3. Hoogsensitiviteit

Intensiteit, gevoeligheid, concentratie en volharding zijn bijna universele kenmerken van hoogbegaafdheid. De theorie van de Poolse psychiater Dabrowski heeft geleid tot beter begrip van de intensiteit bij hoogbegaafden. Zijn theorie stelt dat de overprikkelbaarheid op één of meer van de volgende vijf gebieden kan voorkomen:

- Intellectueel gebied. Dit kenmerkt zich door een grote nieuwsgierigheid, concentratie en het stellen van diepgaande vragen. Zóveel vragen, dat dit voor volwassenen erg vermoeiend kan zijn.

- Op het gebied van de verbeeldingskracht. Dit kenmerkt zich door fantasiespel en dagdromen.
- Emotioneel gebied. Dit kenmerkt zich door extreme en complexe emoties en intense gevoelens.
- Psychomotorisch gebied. Dit kenmerkt zich door vurig enthousiasme en intense fysieke activiteit. Als ze emotioneel gespannen zijn, kunnen ze erg druk gaan praten of dwangmatig handelen.
- Zintuiglijk gebied. Dit kenmerkt zich door een extreme gevoeligheid van de zintuigen.

Dit gedrag kan tot verkeerde diagnoses leiden. Het gedrag behorend bij hoogbegaafdheid wordt dan verward met een stoornis. Intellectuele en psychomotorische overprikkelbaarheid kan leiden tot de misdiagnoses ADD/ADHD. Een veelvoorkomende misdiagnose bij hoogbegaafden is autisme.

4. Onderpresteren

Als hoogbegaafde leerlingen structureel te weinig uitdaging krijgen, kunnen ze gaan onderpresteren. Het is van groot belang om dit tijdig te signaleren en te voorkomen. Drs. Eleonor van Gerven maakt onderscheid tussen relatief en absoluut onderpresteren. Bij relatief onderpresteren dan zijn de resultaten van de hoogbegaafde minder dan op grond van zijn vermogen verwacht zou worden, maar dan kan het alsnog op het klassengemiddelde liggen. Bij absoluut onderpresteren zijn de resultaten van de hoogbegaafde zelfs onder het klassengemiddelde.

5. Sociaal-emotioneel

Wat betreft de sociaal-emotionele ontwikkeling van hoogbegaafden zijn er veel misverstanden. Veel leerkrachten vinden hun hoogbegaafde leerling niet erg sociaal. Er kan inderdaad sprake zijn van moeizame communicatie met klasgenoten, maar dat wil niet per definitie zeggen dat de hoogbegaafde achterloopt. Onderzoek wijst uit dat kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong ook op sociaal gebied veelal voorlopen en dat daardoor communicatiemisverstanden kunnen ontstaan. Ze hoeven in principe niet vaker sociale en emotionele problemen te hebben dan andere kinderen, mits er rekening wordt gehouden met hun mogelijkheden.

6. Risico's

Het is wel zo dat hoogbegaafden een risicogroep zijn en dat de mate van begaafdheid gevolgen heeft. Maar problemen mogen niet op voorhand verwacht worden. Specifieke risicogebieden voor hoogbegaafde kinderen zijn de ontwikkeling van vriendschappen, van hun zelfbeeld en van sociale identiteit. Ook de aansluiting met leeftijdgenoten is een risicogebied. Alja de Bruin-Boer en Eleonoor van Gerven (2009) noemen verschillende oorzaken waarom het mis kan gaan op sociaal-emotioneel gebied:

- Scheve (te hoge) vriendschapsverwachtingen
- Gebruikt te moeilijke woorden en begrippen
- Het niveau van spelen ontwikkelt sneller
- Hebben soms andere interesses
- Hoge mate van aanpassingsgedrag
- Behoeft om aardig gevonden te worden
- Gebrek aan cognitieve uitdaging

6. Kleuters

Kleuters ontwikkelen in sprongen. Daarom spreekt men bij kleuters niet over hoogbegaafdheid, maar over een ontwikkelingsvoorsprong. Kleuter zijn is een ontwikkelingsfase. We noemen een kind kleuter, omdat het kenmerken vertoont die bij deze fase horen. Dit betekent dat een kind met een ontwikkelingsvoorsprong eerder kleuter is, vaak ook korter kleuter blijft en daardoor ook eerder het kleuterstadium weer voorbij is. Het is van belang om vroeg te signaleren, want na zes weken gaat de kleuter zich al aanpassen. Bovendien kunnen anders werkhoudingsproblemen, perfectionisme en faalangst ontstaan.

Kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong hebben behoefte aan activiteiten die open zijn en kansen bieden om te ontdekken. De activiteiten moeten complex zijn, grote denksprongen mogelijk maken en ruimte bieden voor creativiteit. Ze moeten tegemoetkomen aan de behoefte om te leren lezen, schrijven en rekenen en bijdragen aan een brede ontwikkeling.

Het spelgedrag van een kleuter met ontwikkelingsvoorsprong is anders dan van de gemiddelde kleuter, want er zijn meer handelingen zichtbaar. Ook hebben ze meer spelthema's en doen ze een poging tot wederkerig spel. Ze streven al jong naar het niveau van actie en reactie.

Tips voor het omgaan met kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong:

- Geef eerlijke en kritische feedback.
- Zorg voor een hoge zone van naaste ontwikkeling.

- Laat samenwerken met ontwikkelingsgelijken.
- Laat hen niet alleen spelen, maar geef ook cognitieve uitdaging.
- Pas je taalgebruik aan, gebruik volwassen taal.

7. Zes profielen van hoogbegaafde leerlingen

Niet alle hoogbegaafden vertonen dezelfde kenmerken. Er zijn verschillende typen (hoog)begaafde leerlingen te onderscheiden, die verschillen in (gedrags)kenmerken, behoeften en hierop afgestemde begeleiding. Om van (hoog)begaafdheid te spreken, spelen verschillende aspecten een rol. Waar het om gaat, is hoe deze verschillende aspecten op het niveau van de individuele (hoog)begaafde leerling op elkaar inwerken. (Hoog)begaafden kunnen niet gezien worden als één groep. Dit wordt ook benadrukt door Betts & Neihart (1988), die vanuit een 'gestalt' benadering op het niveau van de individuele leerling richtlijnen voor identificatie hebben ontwikkeld.

De succesvolle leerling	Levert goede prestaties, is perfectionistisch, vermijdt risico en zoekt bevestiging van de leerkracht.
De uitdagende leerling	Is creatief, komt op voor eigen opvattingen, is competitief, heeft grote stemmingswisselingen, is eerlijk en direct.
De onderduikende leerling	Ontkent zijn of haar begaafdheid, vermijdt uitdaging, zoekt sociale acceptatie en wisselt in vriendschappen.
De drop-out	Is creatief, zoekt buitenschoolse uitdaging, isoleert zichzelf, verstoort, presteert gemiddeld of minder, bekritiseert zichzelf en anderen.
De dubbel gelabelde leerling (met leer- en/of gedragsproblemen)	Werkt inconsistent, presteert gemiddeld of minder (mogelijk als gevolg van een onderliggend leerprobleem), verstoort en reageert af.
De zelfstandige leerling	Heeft goede sociale vaardigheden, werkt zelfstandig, ontwikkelt eigen doelen, werkt zonder bevestiging, is creatief, komt op voor eigen opvattingen en neemt risico.

De succesvolle leerling

Deze (hoog)begaafde leerling levert goede prestaties, maar presteert niet naar eigen vermogen. Er is daarom sprake van relatief onderpresteren. Deze leerling is perfectionistisch ingesteld en wil graag "succesvol" blijven. Hierdoor worden risico's vermeden en kan deze leerling zich afhankelijk opstellen van volwassenen, bijvoorbeeld door (onnodig) bevestiging te zoeken van de leerkracht om zeker te

weten dat iets "goed" is en om te voorkomen dat er fouten gemaakt worden. Deze leerling is erg gevoelig voor en gericht op het voldoen aan verwachtingen van anderen. Als deze leerling niet gestimuleerd wordt om te gaan met uitdagingen boven het beheersingsniveau (de zone van naaste ontwikkeling), bestaat het risico op het ontwikkelen van faalangst en onderduikend gedrag.

De succesvolle leerling	
Gedragsskenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • presteert • haalt goede cijfers • stelt zich afhankelijk op • zoekt bevestiging/goedkeuring van de leerkracht • perfectionistisch • vermijdt risico • kiest veilige activiteiten • gaat niet "buiten het boekje" • acceptierend en conformerend • wordt een consument van kennis
Herkenning	<ul style="list-style-type: none"> • gebruik veel diverse criteria • cijfers, schoolprestaties • gestandaardiseerde testcores • individuele intelligentietests • nominatie door leerkracht, ouders en/of peers
Begeleiding van de school	<ul style="list-style-type: none"> • versneld en verrijkt curriculum • vooraf testen, uitsluitend leerstof die nog niet beheerst wordt: leerstofinkorting • ontwikkelen van persoonlijke interesses • activiteiten die buiten de comfortzone liggen • ontwikkeling van vaardigheden voor zelfstandig leren • dieptestudies • mentor • cognitieve coaching, begeleiding van school beroepsloopbaan • tijd voor samenwerken met intellectuele gelijkgestemden

De uitdagende leerling

Deze leerling is creatief en komt met bijzondere oplossingen of invalshoeken. Hij neemt scherp waar en ziet uitzonderingen (ook op regels). Hij staat kritisch tegenover beweringen en neemt niet zomaar iets aan (ook niet van de leerkracht). Deze leerling komt op voor eigen opvattingen en is eerlijk en (te) direct. In zijn werkwijzen en gedrag is hij inconsistent, waardoor hij wisselende resultaten haalt. Hij is competitief ingesteld en kan grote stemmingswisselingen laten zien. Deze leerling heeft behoefte aan erkenning van zijn sterke kanten, wil graag gezien worden, met name voor zijn creativiteit.

Wanneer deze leerling onvoldoende uitgedaagd wordt, zal hij geneigd zijn de leerkracht bezig te houden, bijvoorbeeld door clownesk gedrag.

De uitdagende leerling	
Gedragskenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • drukt zich creatief uit • voorkeur voor activiteit • houdt van discussie • is erg volhoudend in interessegebieden (passies) • laat impulsief gedrag zien • daagt de leerkracht uit • corrigeert de leerkracht • stelt regels ter discussie • is eerlijk en direct • komt op voor eigen opvattingen / overtuigingen • emotioneel labiel (grote stemmingswisselingen) • kan een slechte zelfcontrole hebben • vertoont inconsistente werkwijzen • kan conflicten oproepen • is competitief ingesteld
Herkenning	<ul style="list-style-type: none"> • interviews, zoek uit op welke manieren deze leerling creatief is • focus op creatief potentieel in plaats van prestaties • gebruik domeinspecifieke, objectieve metingen • creativiteitstests • nominatie door ouders, medeleerlingen en/ of volwassenen buiten het gezin
Begeleiding van de school	<ul style="list-style-type: none"> • tolerantie • beloon nieuwe invalshoeken en gedachten • bij passende leerkrachten plaatsen • directe en heldere communicatie met de leerling • geef toestemming voor gevoelens • sta non-conformiteit toe • koppel deze leerling aan een begripvolle mentor • instructie op inter-persoonlijke vaardigheden • coach voor doelgericht oefenen

De onderduikende leerling

Deze leerling doet alles om niet op te vallen en ondermijnt hiermee het belang van de ontwikkeling van zijn of haar begaafdheid. De leerling vermijdt uitdagingen, is erg onzeker en faalangstig. In de perceptie van deze leerling is het halen van hoge prestaties en tegelijkertijd sociaal geaccepteerd worden onverenigbaar. De onderduikende leerling is zoekend naar sociale acceptatie en wisselt in vriendschappen, maar heeft moeite om hierin echt zijn plek te vinden, weet niet

goed wat hij/zij zelf eigenlijk zou willen en streeft dan ook vrijwel geen eigen doelen na.

Deze leerling past zich te veel aan en kan mede hierdoor psychosomatische klachten ontwikkelen (hoofdpijn, buikpijn). Er bestaat een risico dat deze leerling zich verder terugtrekt, depressief wordt en uiteindelijk uitvalt in het onderwijs door gebrek aan een reëel perspectief op de eigen mogelijkheden.

De onderduikende leerling	
Gedragsskenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • ziet de begaafdheid niet als waardevol, verlaagt of ontkent de begaafdheid • valt uit bij deelname aan verrijgingsprogramma's • wijst uitdagingen af • wil geen ander werk doen dan andere kinderen • wil niet opvallen, wil geen uitzonderingspositie ervaren • zoekt sociale acceptatie • verandert geregeld van vriendschappen • heeft (vrijwel) geen band met de leerkracht, of de groep • onzeker over welke kant hij/zij zelf op wil
Herkenning	<ul style="list-style-type: none"> • interviews • nominatie door ouders, of leerkrachten • wees voorzichtig met nominatie door begaafde medeleerlingen • getoonde prestaties • creativiteitstests • niet-verbale metingen van intelligentie
Begeleiding van de school	<ul style="list-style-type: none"> • geef inzicht in concepten als sociale verschijnselen • leeromgevingen waarin de leerling zich thuis voelt • (sexe-)rolmodellen bieden (vooral bij meisjes) • help bij het opzetten van steungroepen • voer open discussies over de klas, racisme of sexe rolverwachtingen • stimuleer de leerling met het vertegenwoordigen van belangen van (minderheids)groepen of bemiddeling • directe instructie over sociale vaardigheden • biedt ondersteuning en informatie bij de planning van opleiding- en beroepsmogelijkheden • bespreek de nadelen van succes openlijk

De drop-out

Deze leerling is creatief en over het algemeen erg gevoelig. De drop-out is niet gemotiveerd voor schoolse taken en zoekt buitenschoolse uitdaging om zijn

interesses te volgen. Deze leerling geeft blijk van een negatief zelfbeeld: isoleert of verwaarloost zichzelf, verstoort situaties, bekritiseert zichzelf en anderen, voelt zich snel aangevallen of afgewezen. De drop-out is een absolute onderpresteerder (presteert gemiddeld of minder) en heeft baat bij alternatieve leerervaringen.

Deze leerling is op school slechts nog fysiek aanwezig, maar voelt en toont zich niet echt betrokken, of neemt zelfs onregelmatig deel aan het onderwijs. Er is een risico dat deze leerling uiteindelijk (zonder diploma) het onderwijs verlaat.

De 'drop-out'	
Gedragsskenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • vaak creatief • zoekt buitenschoolse uitdaging in activiteiten die zijn interesse hebben • is bereid te werken voor de relatie • creëert crisissen en verstoort situaties • zoekt spanning ('thrill seeking') • neemt onregelmatig deel aan onderwijs • lage schoolprestaties (gemiddeld of minder) • produceert inconsistent werkt • maakt taken niet af • bekritiseert zichzelf en anderen • defensief • verwaarloost zichzelf • isoleert zichzelf
Herkenning	<ul style="list-style-type: none"> • individueel afgenomen IQ test • hoge prestaties op subtests • inconsistenties in prestaties • discrepantie tussen intelligentiescore en geleverde prestaties • niet verbale intelligentiemetingen • creativiteitstest • interview • audities • analyse van verzameld werk • geleverde prestaties in niet-schoolse setting • nominatie van ouders of leerkrachten (eventueel a.d.h.v. informatie afkomstig van leerkrachten uit het verleden)
Begeleiding van de school	<ul style="list-style-type: none"> • houdt de verwachtingen op peil • diagnostisch onderzoek • niet-traditionele studievaardigheden • niet-traditionele leerervaringen buiten de klas • verdieping • mentorschap • groepstherapie • coachen m.b.t. de schoolloopbaan

	<ul style="list-style-type: none"> • thuisbezoek • bevorder veerkracht/flexibiliteit • bespreek alternatieve mogelijkheden • wees de advocaat voor deze leerling, blijf pleidooi voeren voor het faciliteren van "alternatieve" mogelijkheden
--	---

De dubbel gelabelde leerling

Deze (hoog)begaafde leerling vertoont gedragsproblemen en/of heeft een onderliggend leerprobleem. Vaak worden begaafdheidskenmerken hierdoor onvoldoende (h)erkend. Ook kan het zijn dat een eventueel leerprobleem niet onderkend wordt door sterke compensatiemogelijkheden als gevolg van de (hoog)begaafdheid. Deze leerling werkt inconsistent, presteert gemiddeld of minder, verstoort en is chaotisch.

Hoewel een leer- of gedragsstoornis oorzaak kan zijn van gesignaleerde problemen, kan ook een gebrek aan (h)erkenning van de mogelijkheden van deze (hoog)begaafde leerling de oorzaak zijn van afwijkend gedrag of tegenvallende prestaties. Er bestaat dan een risico dat deze leerling onjuist gelabeld wordt en hiermee inadequaat ondersteund wordt in de ontwikkeling van zijn talenten.

De dubbel gelabelde leerling (met leer en/of gedragsproblemen)	
Gedragskenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • legt makkelijk contacten • goed probleemoplossend vermogen • denkt in concepten/ideeën • houdt van nieuwigheid en complexiteit • laat inconsistent werk zien • lijkt een (lager dan) gemiddelde leerling te zijn • lijkt in sommige aspecten van het sociaal en emotioneel functioneren jonger • gedragsproblemen • kan storend zijn en niet bij de les • is chaotisch • (relatief) trage informatieverwerking • kan moeite hebben in de omgang met begaafde peer groep
Herkenning	<ul style="list-style-type: none"> • op basis van huidig functioneren in de klas • scores op prestatietests • bestudeer de prestaties over een langer tijdbestek • zoek voor patroon van afnemende prestaties in combinatie met aanwijzingen voor superieure mogelijkheden • vertrouw niet op analyse van de sterk uiteenlopende resultaten op onderdelen van een intelligentietest

	<ul style="list-style-type: none"> • herkenning door leerkracht met ervaring met onderpresteerders, of relevante anderen
Begeleiding van de school	<ul style="list-style-type: none"> • uitdagen op het gebied waar de sterke kanten liggen is eerste prioriteit • versnelling op de sterke gebieden • voorzieningen ter compensatie voor de leerproblemen • onderzoek "wat is nodig voor dit kind om hier succesvol te kunnen zijn?" • plaatsing in programma voor begaafden • tijd met ontwikkelingsgelijken/peers' doorbrengen • individuele begeleiding • directe instructie in strategieën voor zelfregulatie • leer voor zichzelf op te komen • leer SMART doelen formuleren

De zelfstandige leerling

De zelfstandige leerling weet wat hij/zij kan en laat dit ook zien. Deze leerling heeft een goed zelfinzicht en goede sociale vaardigheden. Daarnaast werkt deze leerling zelfstandig, ontwikkelt eigen doelen, is ondernemend, komt op voor eigen opvattingen en is bereid tot het nemen van risico's. Deze leerling wil en durft te leren!

Hoewel dit de ideale leerling lijkt, blijft het alsnog belangrijk ook deze autonome leerling te ondersteunen. De focus ligt hierbij vooral op het zo veel mogelijk faciliteren van mogelijkheden tot onbegrensd leren.

De zelfstandige leerling	
Gedragsskenmerken	<ul style="list-style-type: none"> • goede sociale vaardigheden • werkt zelfstandig, zonder bevestiging • ontwikkelt eigen doelen • kan doelgericht SMART werken • sterk zelfsturend, werkt enthousiast voor passies • goed zelfregulerend vermogen • komt op voor eigen opvattingen • veerkrachtig/flexibel • produceert kennis • beschikt over zelfinzicht en zelfacceptatie
Herkenning	<ul style="list-style-type: none"> • bereikte schoolresultaten • producten • nominatie door leerkracht, klasgenoot, ouders, zichzelf • portfolio's

	<ul style="list-style-type: none"> • interviews • gestandaardiseerde testen (prestatietests, intelligentietests) • creativiteitstests • gewonnen prijzen
Begeleiding van de school	<ul style="list-style-type: none"> • creëer ruimte voor het ontwikkelen van een lange termijnplan voor studie • versnel en verrijkt curriculum • belemmeringen in tijd en plaats wegnemen • ontwikkel meerdere, gerelateerde dieptestudies, inclusief mentorschappen • grote variatie van versnellingsmogelijkheden (vooraf testen, uitsluitend leerstof die nog niet beheerst wordt, leerstofinkorting, vervroegde toelating tot vervolgopleiding) • mentoren en intermediairs / bemiddelaars • wijk af van gebruikelijk schoolbeleid en regels • geef de ruimte en sta hen niet in de weg • leer hen omgaan met de psychologische nadelen van succes

8. Compacten en verrijken

Hoogbegaafden hebben veel minder herhaling nodig om tot beheersing van de leerstof te komen dan de gemiddelde leerling. Daarom is het goed om de leerstof voor hen te compacten, om verveling te voorkomen. Compacten is het overslaan van overbodige herhalings- en oefenstof. Bij compacten wordt ongeveer 50 – 75 % van de oefenstof geschrapd, en circa 75 – 100% van de herhalingsstof. Hierdoor komt er dagelijks tijd vrij waarin de hoogbegaafde kan werken aan verrijkingstaken. Bij verrijking gaat het er niet om dat de leerling meer werk krijgt, maar dat hij werk krijgt met meerwaarde. Verrijking is onder te verdelen in verdieping en verbreding. Verdieping sluit aan op de basisstof en het reguliere curriculum. Verbreding is een uitbreiding van het reguliere curriculum, bijvoorbeeld door een cursus Spaans.

9. Onderpresteerders

Onderpresteren wil zeggen dat de prestaties (veel) lager liggen dan op grond van de capaciteiten van de leerling verwacht wordt. Er is dus sprake van een discrepantie tussen aanleg en prestatie.

Onderpresteren komt voor op alle niveaus. Een gemiddelde leerling die erg zwak presteert is dus ook een onderpresteerder. Onderpresteren komt dus niet alleen bij hoogbegaafden voor. Bij hoogbegaafde leerlingen is de kans op onderpresteren wel groter omdat zij zich vaak moeten afstellen op een lager niveau.

Een kind kan op alle terreinen onderpresteren, zowel op school als thuis. Maar het kan ook voorkomen dat een kind alleen op school onderpresteert. Het kind leest dan thuis moeilijke woorden, terwijl het op school nog spellend leest. Als leerkracht is het belangrijk om dit te realiseren, want ouders van deze kinderen krijgen vaak weinig begrip op school. De school ziet de noodzaak dan niet om wat extra uitdaging voor de leerling te regelen, omdat het kind in de klas ander gedrag vertoont dan thuis.

Vaak gaat het alleen over de negatieve kenmerken van onderpresteerders. Maar zij hebben zeker ook **positieve kenmerken**. Pluymakers en Span (1999) noemen:

- Ze hebben ongewone interesses en een levendige verbeelding.
- Ze lezen vaak veel in hun vrije tijd en hebben een grote feitenkennis.
- Ze komen in een één-op-één-gesprek welbespraakt en intelligent naar voren.
- Ze begrijpen en onthouden informatie goed als ze geïnteresseerd zijn.
- Ze zijn gevoelig.
- Ze hebben een grote ontdekkingsdrang en creativiteit.

Daarnaast zijn er ook **negatieve kenmerken** van onderpresteerders. Het is niet zo dat elke onderpresteerder alle kenmerken heeft, maar in het algemeen zijn de volgende zaken kenmerkend. Pluymakers en Span (1999) noemen:

- Ze leveren weinig inspanning en zijn niet gewend moeite te doen om succes te behalen.
- Zij hebben geen of weinig doorzettingsvermogen en zelfdiscipline. Ze zijn moeilijk aan het werk te krijgen en vinden het lastig om een taak vol te houden.
- Ze maken onnodige fouten. Er zit een neerwaartse lijn in hun prestaties.
- Ze bereiden hun huiswerk niet of nauwelijks voor.
- Ze hebben slechte leer/werkstrategieën en een hekel aan automatiseren.
- Ze verzetten zich tegen autoriteit.
- Ze zijn snel afgeleid en hebben een slechte concentratie. Ze hebben hun aandacht niet bij de les of zijn met andere dingen bezig.
- Ze wijzen verantwoordelijkheid af en nemen geen verantwoordelijkheid voor hun eigen gedrag.
- Ze hebben een sterke externe 'locus of control': ze zoeken de oorzaak van slechte resultaten buiten zichzelf.
- Ze hebben een negatief zelfbeeld en zelfvertrouwen. Ze zijn zelf ook ontevreden over hun prestaties.

Soorten onderpresteerders

Er zijn twee soorten onderpresteerders: relatieve en absolute onderpresteerders (Van Gerven, 2001; Drent & van Gerven, 2002). Bij relatief onderpresteren behaalt de leerling lagere scores dan op grond van zijn capaciteiten verwacht mag worden, maar ze liggen nog wel op het klassenniveau. Dit is vaak het geval bij kinderen die niet erg willen opvallen. Het komt vooral voor bij meisjes. Bij absoluut onderpresteren behaalt de leerling resultaten die zelfs onder het klassenniveau liggen. Dit komt vooral voor bij jongens.

Beeld van leren

Onderpresteerders hebben een verwarrende idee van wat leren inhoudt. Het beeld van leren hoort te zijn: Iets wat ik nog niet weet of kan, dat ga ik oefenen, zodat ik het daarna (beter) beheers. In de gedachten van onderpresteerders is dit veranderd in: Iets wat ik al weet en kan, nog vele malen herhalen, zonder dat het iets toevoegt aan mijn beheersing.

Oorzaken

Er kunnen verschillende oorzaken zijn waarom kinderen gaan onderpresteren. Bijvoorbeeld:

- Een gebrek aan uitdaging, bijvoorbeeld als een leerling lange tijd onder zijn niveau werkt en geen faalervaringen heeft. Dit zorgt voor verveling.
- Een gebrek aan motivatie. Dit kan het gevolg zijn van te weinig uitdaging in de taken, maar het kan ook aan de leerling zelf of aan de thuisomgeving liggen. Vaak is er sprake van een combinatie.
- Aanpassingsgedrag. Als een leerling niet wil opvallen tussen zijn leeftijdsgenoten, dan kan onderpresteren als verdedigingsmechanisme ingezet worden, om geen uitzondering te zijn en geaccepteerd te worden door de groep. Ze willen geen jaloezie en proberen daarom onzichtbaar te zijn.
- Een slechte leer/werkstrategie.
- Emotionele problemen.

Kuipers (2009) noemt de volgende schoolfactoren die een oorzaak kunnen zijn van onderpresteren:

- Een ontoereikende wijze van signalering.
- Een ontoereikend leeraanbod.
- Te weinig ruimte voor creatief denken.
- Te weinig aandacht voor metacognitieve vaardigheden.
- Ontoereikende pedagogisch didactische kwaliteiten van de leerkracht.

Gevolgen

Vaak krijgen onderpresteerders een verkeerd of negatief zelfbeeld. Het kind ervaart dat het niet aan de verwachtingen voldoet. Hij voelt zich een "loser", omdat hij anderen teleurstelt. Ouders, kind en school moeten een actieve rol spelen om dit zelfbeeld te verbeteren. Onderpresteerders kunnen depressief, perfectionistisch of faalangstig worden. Sommigen ontwikkelen angsten en krijgen buikklachten. Ze kunnen in een sociaal isolement terechtkomen.

Begeleiding op school

De basis voor de oplossing is een goede relatie met de leerling. Onderpresteerders hebben begeleiding nodig om te leren leren. Verder moet de leerkracht ervoor zorgen dat de leerling merkt:

- Dat hij/zij er net zo goed mag zijn.
- Dat het de leerkracht veel kan schelen wat hij/zij doet en hoe.
- Dat er andere kinderen zijn met wie hij/zij de competentie kan delen en meten.
- Dat de eigen activiteit aansluit bij wat het kind nog wil en moet leren.

Als een onderpresteerder helemaal vastgelopen is, kan het zinvol zijn om dit te doorbreken door de leerling tijdelijk uit de klas te halen. Geef de leerling een coach, iemand uit het team. Laat de leerling twee weken kiezen welke vakken hij wil volgen in welke klas, zodat hij weer leerplezier krijgt. Laat de leerling dan langzamerhand teruggaan naar de klas met meer verrijking en ruimte voor eigen onderwerpen.

Verrijkingstof

Verrijking voor onderpresteerders kan op de volgende manieren:

- Leren leren. Dit kan door een studievaardigheidstraining en door vreemde talen, zoals Spaans.
- Leren denken. Dit kan door het aanbieden van denksport en programmeren.
- Leren leven. Dit kan een sociale vaardigheidstraining zijn, maar hier valt ook expressie, muzikale vorming en filosofie onder.
- Verrijkingmaterialen. Bijvoorbeeld spelletjes of smartgames, zoals Set, Rush Hour, Rubik's Snake en Transposer. Hierbij kunnen de kinderen werken aan strategie-ontwikkeling.

Do's (Een aantal tips voor de leerkracht):

- Leg uit waarom ze iets moeten leren.
- Probeer hun denkstrategie te koppelen aan een gangbare strategie.
- Wissel procesfeedback af met productfeedback. (Peek 2002)

- Bemoedig de poging en het proces meer dan het resultaat. Als de leerling leert om zich ergens voor in te spannen en door te zetten, dan is er een basis gelegd.
- Beschrijf bij positieve feedback wat je goed vindt.
- Leer de leerling fouten durven maken.
- Wissel veiligheid en ondersteuning af met terughoudendheid en aanmoediging om fouten te maken. (Peek 2002)
- Beloon inspanning.
- Train metacognitieve vaardigheden. Dit verschaft inzicht en werkt indirect.
- Geef hen aangepaste activiteiten, waarbij ze ook contact hebben met ontwikkelingsgelijken.
- Maar het belangrijkste is preventie. Voorkomen is altijd beter dan genezen.

Don'ts (Er zijn ook een aantal dingen die de leerkracht beter niet kan doen):

- Kijk niet alleen naar het resultaat, maar juist naar het proces.
- Zeg niet: 'Wat ben je slim!'. Op het moment dat een poging of taak mislukt, denkt de leerling dan dat hij niet meer slim genoeg is. Het gaat om de inzet.
- Straffen heeft weinig zin. Onderpresteerders zoeken de oorzaak van de slechte prestaties buiten zichzelf, dus dan heeft straffen niet het gewenste effect.
- Omkopen. Onderpresteerders hebben de neiging om de beloning te verkleinen en ze vinden vaak wel een goede reden om toch niet aan de slag te gaan. Omkopen doet bovendien geen beroep op de intrinsieke motivatie.

In bovenstaande tekst wordt verwezen naar theorie uit de volgende uitgaven:

Pluymakers, M. & Span, P. (1999) Onderpresteren. In: J.M.C. Nelissen & P. Span (red.) Begaafde kinderen op de basisschool. Baarn: Bekadidact.

Peek, A. (2002). 'Goed zo' is niet altijd goed. In: R. Melisse & M. van der Linden (red.), Leren kun je leren. Den Haag: PMPO.

Gerven, E. van, (2001). Zicht op hoogbegaafdheid. Utrecht: Lemma. En: Drent, S., Gerven, E. van, (2002). Professioneel omgaan met (hoog)begaafde leerlingen in het basisonderwijs. Utrecht: Lemma

Kuipers, J. (2009) Onderpresteren. In: Handboek hoogbegaafdheid. Assen: Koninklijke Van Gorcum.